

Р. Р. Мазурець, аспірант кафедри країнознавства
і міжнародних відносин Волинського
національного університету імені Лесі Українки

Сучасний стан наукових досліджень з проблематики розвитку туризму в Україні

Роботу виконано на кафедрі країнознавства і
міжнародних відносин Волинського
національного університету імені Лесі Українки

Проаналізовано сучасний стан наукових досліджень з проблематики розвитку туристичної галузі господарства в Україні. Наведено результати і наукову новизну досліджень українських вчених географів та економістів.

Ключові слова: туризм, туристична галузь господарства, наукові праці.

Р. Р. Мазурец. Современное состояние научных исследований из проблематики развития туризма на Украине. Проанализировано современное состояние научных исследований из проблематики развития туристической отрасли хозяйства в Украине. Приведены результаты и научная новизна исследований украинских учёных географов и экономистов.

Ключевые слова: туризм, туристическая отрасль хозяйства, научные труды.

R. R. Mazurets. Nowadays' State of Key Scientific Researches Connected with the Tourist Field and Its Development. It was examined the state key scientific researches connected with the tourist field and its development. Results and novelty of the Ukrainian geographers and economists were given.

Key Words: tourism, tourist field, scientific researches.

Постановка наукової проблеми та її значення. Туризм - найдинамічніша галузь господарства. Як свідчить світова практика, туризм є активним джерелом надходжень іноземної валюти. Наприклад, значною є частка доходів від міжнародного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів і послуг в Іспанії - 35 %, Австралії та Греції - по 36 %, Швейцарії - 12 %, Італії -11%, Португалії - 21 % і на Кіпрі - 52 %. Його сталий розвиток дає змогу покращити соціально-економічну ситуацію в Україні в цілому та на Волині зокрема, особливо за умов глобальної економічної кризи, яка, на жаль, не оминула нашу державу. Наслідками глобальної економічної кризи є спад виробництва, скорочення робочих місць, інфляція. Як наслідок бюджет держави недоотримує значні кошти, а туризм не потребує значних інвестицій та порівняно з іншими галузями господарства, досить швидко розвивається. Він дасть змогу за короткий термін створити нові робочі місця та суттєво наповнити бюджет. Крім того туристична сфера стимулює розвиток інших галузей, таких як харчова та легка промисловість, будівельна галузь, торгівля, транспорт і зв'язок та ін..

Розвиток туристичної галузі в Україні гальмує ряд проблем. Головними проблемами туризму є: недосконалість нормативно-правової бази, відсутність значних міжнародних інвестицій в дану галузь, недостатнє вивчення туризму.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Сучасний стан наукових досліджень з проблематики розвитку туризму в Україні недостатньо охарактеризований в науковій літературі. Проте окремі аспекти даного питання висвітлені в працях таких вчених як О. О. Бейдик [1], В. Ф. Кифяк [3], О. В. Колотуха [4], О. Д. Король [5], О. О. Любіцева [6], М. П. Мальська [9], А. В. Мокляк [10], М. М. Покогодна [13], І. М. Рожко [14], І. М. Філоненко [19], Г. В. Чернова [21], Н. В. Чорненька [23], І. М. Яковенко [25], Н. В. Яковенко [26].

Мета і завдання дослідження. Мета роботи охарактеризувати сучасний стан наукових досліджень, які присвячені проблематиці розвитку туризму в Україні та в її регіонах. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення

наступних завдань: проаналізувати основні праці та публікації в галузі туризму українських та волинських науковців, навести результати їх досліджень.

Виклад основного матеріалу. Вивченням туристичної галузі господарства загалом та туристичних ресурсів зокрема займалися такі вчені-географи як: О. О. Бейдик, О. В. Колотуха, О. О. Любіцева, А. В. Мокляк, І. Г. Пандяк, І. М. Рожко, В. П. Руденко, М. Й. Рутинський, І. В. Смаль, І. Г. Смирнов, Н. В. Фоменко, І. М. Яковенко.

Особливо цінним внеском в географічну науку в цілому та в географію туризму зокрема є праці О. О. Бейдика. Оскільки він поглибив і доповнив методологічні положення географічного дослідження рекреаційно-туристських ресурсів та обґрунтував нову схему класифікації рекреаційно-туристичних ресурсів. Вченим було розроблено ряд картографічних, структурно-логічних, математико-картографічних моделей, що віддзеркалюють нове бачення ресурсно-рекреаційного поля, його складових та обґрунтовано рейтингове ресурсно-рекреаційне районування території України, проведено оцінку суспільно-географічного положення регіонів України як фундаментальної складової ресурсно-рекреаційного макроблоку, що здійснено на основі застосування нових методичних підходів. Також обґрунтовано та реалізовано методику інтегральної оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів на основі розширення уявлень про їх структуру, розробки та поглиблення технології оцінки складових цієї структури. Науковець вперше провів комплексний аналіз природних, природно-антропогенних, архітектурно-історичних, інфраструктурних, біосоціальних, подієвих рекреаційно-туристичних ресурсів України, розробив методику визначення ресурсно-рекреаційного рейтингу території регіонів. Результати дослідження О. О. Бейдика використовуються державними установами, науково-дослідними інститутами [1].

Досить поглиблено вивченням туризму займається О. О. Любіцева. Науковець зробила значний внесок в розвиток географічної науки. Адже вона вперше у своїх працях конкретизувала сутність географії туризму як географічної

науки з вивчення геопросторової організації туристичного процесу як взаємодії ринків різного масштабу, видів та типів, визначила специфіку формування територіальних туристичних ринків та розкрила механізм їх функціонування, виявила та сформулювала закономірності функціонування та геопросторової організації туристичного процесу, розробила методику сполученого структурно-процесуального регіонального аналізу туристичних ринків різного ієрархічного рівня, обґрунтувала та запропонувала типологію національних туристичних ринків та моделі розвитку індустрії туризму, запропонувала модель геопросторової організації глобального туристичного ринку, розробила та реалізувала методику країноцентричного аналізу конкурентних позицій національного туристичного ринку України на субрегіональному центрально-європейському ринку. Також у працях науковця виявлені структурні компонентні та територіальні диспропорції в розвитку національної індустрії туризму та їх причинно-наслідкові зв'язки, що дозволило визначитись із напрямками оптимізації територіальної організації національного туристичного ринку. О. О. Любіцева подає розширене трактування поняття «туристичні ресурси». [6]. Досить відомою працею О. О. Любіцевої є «Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти)», в якій розглядається теорія, методологія і методика дослідження геопросторових аспектів розвитку ринку туристичних послуг. Також значна увага в даній праці приділена проблемам розвитку туризму в Україні, особливо в умовах глобалізації світових господарських відносин [7].

В. П. Руденко вивчав проблеми менеджменту туризму та ресурсної забезпеченості туристичної галузі господарства, міжнародні механізми регулювання і стандартизації туризму. У своїх працях вчений висвітлював теоретико-методологічні підходи щодо оцінки туристично-рекреаційних ресурсів, аналізував перспективні види та форми туристично-рекреаційної діяльності, описував стан туризму та рекреації в Україні [14].

І. Г. Смирнов у своїх наукових працях проаналізував туристично-фінансові потоки та моделі управління в міжнародному туристичному бізнесі, навів

тенденції розвитку міжнародного туризму та проблеми туристичної індустрії. Вчений охарактеризував чинники розвитку міжнародного туризму, виділив 5 туристських макрорегіонів світу за обсягами прибутків від туристичної галузі господарства та кількості туристичних прибуттів [18].

І. М. Яковенко у своїх працях дослідила територіальну систему рекреаційного природокористування. Зокрема нею вперше було здійснено теоретико-методологічне обґрунтування суспільно-географічних і картографічних досліджень рекреаційного природокористування, опрацьовано теорії та методології збалансованого розвитку регіонального рекреаційного природокористування, запропоновано інтегрально-географічний підхід до суспільно-географічних досліджень рекреаційного природокористування, розроблено комплексну картографічну модель регіонального рекреаційного природокористування, сформульовано принципи та методи її використання [25].

О. В. Колотуха розробив змістовну суспільно-географічну модель дитячо-юнацького туризму - специфічної складової туристичної галузі господарства, дав оцінку ресурсно-туристичного потенціалу території України для цілей дитячо-юнацького туризму, а також визначив чинники розвитку дитячо-юнацького туризму в межах нашої держави. О. В. Колотуха вперше розкрив особливості розвитку дитячо-юнацького туризму на загальнодержавному та регіональному рівнях, на прикладі Кіровоградської області обґрунтував напрямки його вдосконалення за рахунок розроблення принципової структури регіональних програм відпочинку та оздоровлення учнівської молоді засобами туристсько-краєзнавчої діяльності. Також він охарактеризував схеми рекреаційно-туристського зонування території України та районування Кіровоградської області та розробив нові маршрути для дитячо-юнацьких туристських груп у країні та регіоні [4].

Туристські ресурси для потреб іноземного туризму в Україні вивчав А. В. Мокляк. Його праці є значним внеском в розвиток географічної науки, адже він вперше узагальнив теоретичні та прикладні положення туризму як суспільно-

географічного явища з урахуванням матеріалів польських наукових джерел, провів оцінку та систематизацію чинників, що визначають привабливість комплексу міжнародного туризму України для іноземців, обґрунтував систему рекомендацій по залученню польських споживачів на український туристичний ринок, запропонував напрямки подальшого вдосконалення туристичної індустрії України та пріоритетні завдання збільшення туристичних потоків, розробив класифікацію територій і місцевостей із урахуванням потреб іноземного туризму в Україні, з визначенням місць та територій, на яких туристичний продукт повинен вдосконалюватися в першу чергу, провів туристичне районування України для потреб іноземного туризму з позиції польського споживача. Практичне втілення результатів досліджень А. В. Мокляка дадуть значний приріст показників кількості туристичних прибуттів із-за кордону, особливо з республіки Польща, що сприятиме надходженню валюти в Україну [10].

Сучасний стан та проблеми розвитку інфраструктури ділового туризму в Україні вивчав І. Г. Пандяк. Зокрема він проаналізував особливості сучасного стану, основні проблеми розвитку інфраструктури ділового туризму в Україні та шляхи їх вирішення [11].

Економічні проблеми і питання управління в туристичній галузі вивчав І. В. Смаль. Зокрема він дав характеристику поняттю «кластер» в туризмі, у регіональному аспекті досліджував застосування кластерних технологій у туристичній галузі [17].

М. Й. Рутинський теж зробив свій внесок в розвиток географії туризму. Зокрема він вивчав охарактеризував місце географії туризму в структурі географічної науки, її основні міждисциплінарні напрямки розвитку [16].

Рекреацію та курортологію досить поглиблено вивчала Н. В. Фоменко. В її наукових працях подано класифікацію рекреаційних ресурсів, характеристику рекреаційних ресурсів України, визначення природного рекреаційного потенціалу території, рекреаційного навантаження на ландшафти. Також Н. В. Фоменко досить змістовно виклала основні положення курортології [20].

В регіональному аспекті, туризм вивчали: О. Д. Король, М. М. Покоłodна, І.М.Рожко, І. М. Філоненко, Г. В. Чернова, Н. В. Чорненька, Н. В. Яковенко.

Регіональному менеджменту в туризмі присвятив свої праці О. Д. Король. Ним було обґрунтовано регіональний менеджмент в туризмі як новий напрямок та основа подальшого удосконалення територіального управління туризмом, розроблено методику на основі якої, ним була вперше здійснена комплексна оцінка рекреаційних ресурсів Українських Карпат в розрізі туристичних районів, охарактеризовано основні напрямки розвитку рекреації та удосконалення територіального управління туризмом Карпатського регіону [5].

М. М. Покоłodна зібрала, обробила, систематизувала матеріали та зробила характеристику рекреаційних ресурсів, шляхом картографування й просторово-статистичного аналізу географічних полів природних, природно-антропогенних, історико-культурних та інфраструктурних рекреаційних ресурсів. Також науковець провела соціологічне дослідження рекреаційних уподобань жителів Харківської області, проаналізувала сприятливість клімату області для цілей рекреації, відпочинку і туризму та охарактеризувала природно-рекреаційний потенціал територій регіональних рекреаційних систем. М. М. Покоłodна склала паспорт та дала ресурсно-рекреаційну оцінку регіональних рекреаційних систем Харківської області, розробила пропозиції щодо раціонального використання рекреаційних ресурсів в регіонах [13].

І. М. Рожко у своїх наукових працях, на прикладі Українських Карпат, розробив класифікацію рекреаційної діяльності з урахуванням її функціонально-організаційних особливостей. Він також запропонував нову методику оцінки придатності природно-територіальних комплексів на рівні урочища для окремих видів туризму та провів її апробацію на ключових ділянках "Полонина Боржава", "Сколівські Бескиди", "Свидовець". І. М. Рожко вперше дослідив закономірності розташування рекреаційних закладів у відповідності до ландшафтної структури Українських Карпат і віддаленості від основних транспортних магістралей. В працях науковця також визначено рекреаційну спеціалізацію ландшафтів

Українських Карпат [15].

І. М. Філоненко дала широку характеристику поняття "територіально-рекреаційний комплекс адміністративної області". У своїх працях вона обґрунтувала та доповнила науково-методичні основи суспільно-географічного аналізу територіально-рекреаційних комплексів, зокрема науковець вперше зробила комплексну оцінку рекреаційно-ресурсного потенціалу Чернігівської області, розробила практичні рекомендації щодо раціоналізації використання рекреаційно-ресурсного потенціалу в розрізі адміністративних районів області, визначила напрямки й перспективи подальшого розвитку територіально-рекреаційних комплексів [19].

Г. В. Чернова вивчала територіально-рекреаційний комплекс Вінницької області. Науковою новизною її праць було проведення аналізу факторів формування територіально-рекреаційних комплексів адміністративної області та визначення коефіцієнту рекреаційної цінності для адміністративних районів області. Г. В. Чернова розробила серію картосхем забезпеченості адміністративних районів Вінницької області рекреаційними ресурсами, проаналізувала компонентний, територіальний і управлінський аспекти функціонування структури територіально-рекреаційних комплексів Вінницької області [21].

Н. В. Чорненька досліджувала рекреаційний потенціал геосистем Горган. Вона вперше розрахувала і картографічно представила рекреаційний потенціал природних територіальних систем Горган. Також Н. В. Чорненькою було удосконалено методику дослідження рекреаційного потенціалу гірських територій, об'єктивну структуру рекреаційного потенціалу природних територіальних систем. У працях науковця отримали подальший розвиток просторова диференціація рекреаційного потенціалу в межах Горган, результативне прикладне застосування виявленої просторової різноманітності рекреаційного потенціалу у вигляді рекреаційної оптимізації території Горган [23].

Н. В. Яковенко займалась дослідженням територіально-функціональної

структури агровиробничо-рекреаційного комплексу Запорізького рекреаційного району. У ході її дослідження вперше було сформульовано визначення комплексного утворення, що поєднує у своєму складі рекреаційне господарство, промисловість та сільське і господарство, обґрунтовані склад і характеристика даного комплексу, доведена можливість формування та ефективного функціонування його у межах Запорізького рекреаційного району. Науковцем були досліджені природні, соціально-економічні та еколого-економічні чинники (агровиробничо-рекреаційний потенціал), які впливають на розвиток агровиробничо-рекреаційного комплексу. Виконано агровиробничо-рекреаційне районування території Запорізького рекреаційного району, визначена функціональна призначеність виділених районів та підрайонів, зроблено прогноз та запропоновані шляхи вдосконалення територіально-функціональної структури агровиробничо-рекреаційного комплексу Запорізького рекреаційного району [26].

Туризм також вивчався і на Волині. Зокрема його проблемам присвячені наукові праці провідних вчених Волинського національного університету імені Лесі Українки - А. В. Вавринюка, П. В. Луцишина, В. О. Патійчука, В. В. Ядошук.

П. В. Луцишин у своїх працях досліджував економіку та організацію міжнародного туризму. Він охарактеризував суть і структуру туристичної галузі господарства, туристичні потоки та регіони світу, економіку міжнародного туризму. Також вчений проаналізував туристично-рекреаційні регіони України [8].

В. О. Патійчук займався дослідженням релігійного туризму. В працях автора значна увага приділена основним напрямкам туристичних потоків з метою паломництва [12].

А. В. Вавринюк вивчав сільський туризм в контексті транскордонного співробітництва в рамках євро регіону «Буг». Зокрема автор охарактеризував сільський туризм, виокремив основні його проблеми та перспективи розвитку. В коло наукових інтересів вченого входив і транскордонний туризм. А. В. Вавринюк дав йому характеристику, окреслив проблеми і перспективи розвитку [2].

Класифікації видів туризму транскордонного регіону присвячені наукові праці В. В. Ядошук. Науковець охарактеризувала специфічні риси виділених видів і форм туризму також показала взаємозв'язки у внутрішній компонентній структурі туризму транскордонного регіону [24].

Розвиток туризму привертав увагу не тільки географів, а й представників інших галузей науки, зокрема й економістів. Так праці таких вчених як: В. Ф. Кифяк [3], Н. П. Луцишин [8], М. П. Мальська [9] та інших присвячені проблемам розвитку туризму в світі, в Україні та в регіонах нашої держави. Вчені-економісти розкрили основні поняття організації туристичної діяльності, виділили складові туристичної галузі. Розглядали законодавче регулювання організації туроператорської та турагентської діяльності, чинники формування туристичної привабливості різних територій, а також вплив цих чинників на стимулювання привабливості цих територій для туристів [9]. У своїх працях економісти наголошували на значній ролі туризму у збільшенні надходжень до бюджету та залученні значних інвестицій з-за кордону, охарактеризували основні проблеми туристичної галузі та шляхи їх вирішення. Особливою заслугою економістів є вивчення міжнародного туризму, оскільки географи цьому питанню не приділили значної уваги. Так у їх працях викладено засади та світовий досвід менеджменту і маркетингу міжнародного туризму, описано поняття та види туристичного ринку світу, проаналізовано світовий ринок туристичних послуг, охарактеризовано міжнародну співпрацю в галузі туризму та роль інформаційних технологій в міжнародному туризмі [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Туризм - самостійна галузь господарства, яка динамічно і стрімко розвивається у наш час. Тому вивченню туристичної галузі на сьогоднішній день присвятили свої праці багато науковців як географів, так і економістів. Проте все ж туризм вивчений недостатньо, особливо в регіональному аспекті. Тому вивчення туризму загалом та його напрямків зокрема є на сьогоднішній день актуальним і перспективним.

Література

1. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: Автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2004. — 36с.
2. Вавринюк А. В. Сільський туризм як перспективний напрям транскордонного співробітництва в євро регіоні «Буг» // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: Матеріали III Між нар. наук.-пркт. Конф. - Луцьк, 2006. — С. 244-246.
3. Кифяк В. Ф. Організація туризму: Навчальний посібник. — Чернівці: Книги – XXI, 2008. — 344 с.
4. Колотуха О. В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку: Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02/ ПАН України; Інститут географії. — К., 2005. — 20 с.
5. Король О. Д. Регіональний менеджмент в туризмі (соціальні та економіко-географічні аспекти): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 1999. — 19с.
6. Любіцева О. О. Геопросторова організація туристичного процесу: Автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2003. — 29 с.
7. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). — К., 2004. — 436 с.
8. Луцишин Н. П., Луцишин П. В. Економіка й організація міжнародного туризму: Навч. посіб. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. — 230 с.
9. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. - К.: Знання, 2008. - 661 с.
10. Мокляк А. В. Туристські ресурси для потреб іноземного туризму в Україні (в контексті українсько-польських туристичних зв'язків): Автореф. дис. ...

канд. геогр. наук: 11.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2004. — 17 с.

11. Пандяк І. Г. Сучасний стан та проблеми розвитку інфраструктури ділового туризму в Україні // Вісник Львів. Ун-ту.. Серія географічна – 2007. Вип. 34. С. – 183-188.

12. Патійчук В. О. Некротуризм як одна із форм українсько-польського гуманітарного співробітництва у сучасний період // Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва: Матеріали II міжнар. наук. – практ. конф., Луцьк, 29-30 вересня 2005 р. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім.. Лесі Українки, 2005. – С. 525-530.

13. Покоłodна М. М. Рекреаційні ресурси Харківської області, їх географічна характеристика та раціональне використання: Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського. — Сімф., 2003. — 20 с.

14. Проблеми географії та менеджменту туризму: Монографія / Явкін В. Г., Руденко В. П., Король О. Д. та ін. — Чернівці: Рута, 2006. — 260 с.

15. Рожко І. М. Рекреаційна оцінка гірських природно- територіальних комплексів для потреб туризму (на прикладі Українських Карпат): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Львівський національний ун-т ім. І.Франка. — Львів, 2000.—17 с.

16. Рутинський М. Й. Місце географії туризму в структурі географічної науки, її гносеологічна сутність та основні міждисциплінарні напрямки розвитку // Український географічний журнал – 2007. - № 4. – С. 44-47.

17. Смаль І. В. Кластерні технології та їх застосування в туризмі: регіональний аспект // Туристично-краєзнавчі дослідження: Збірник наукових статей. – Випуск 7. – К., 2007. – 302 с.

18. Смирнов І. Г. Туристично-фінансові потоки та моделі управління в міжнародному туристичному бізнесі // Географія і сучасність: Зб. наукових праць

Київського національного педуніверситету ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2006. – Вип. 5 (15). – С. 105-118.

19. Філоненко І. М. Територіально-рекреаційний комплекс Чернігівської області (суспільно- географічне дослідження): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2005. — 23 с.

20. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

21. Чернова Г. В. Територіально-рекреаційний комплекс Вінницької області: Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2007. — 23 с.

22. Черчик Л. М. Передумови формування рекреаційних кластерів // Інформатизація рекреаційної та туристичної діяльності: Перспективи культурного та економічного розвитку. Праці Другого Міжнародного Конгресу. – Трускавець, 2003. – 210 с.

23. Чорненька Н. В. Рекреаційний потенціал геосистем Горган: Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2008. — 20 с.

24. Ядошук В. В. Класифікація видів туризму транскордонного регіону // Науковий вісник Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки – 2004. – № 2. – С. 214-220.

25. Яковенко І. М. Теоретико-методологічні основи рекреаційного природокористування (суспільно-географічне дослідження): Автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02 / НАН України; Інститут географії. — К., 2004. — 31 с.

26. Яковенко Н. В. Територіально-функціональна структура агровиробничо-рекреаційного комплексу Запорізького рекреаційного району: Автореф. дис. ... канд. географ, наук: 11.00.02/ Одеський національний ун-т ім. І.Мечникова. — Одеса, 2002. — 19 с.